

Застосування Конституції України під час здійснення адміністративного судочинства

**Альберт Єзеров,
суддя Верховного Суду,
к.ю.н., доцент**

«...судді виявляють приклад поваги до Конституції, але що таке Конституція, знають тільки судді, які повинні бути динамічними компонентами історії, якщо бажати і домагатися того, щоб наші інститути були життєздатними...»

W. Douglas, суддя ВС США

конституційно-правові перетворення формують нові виклики для національного правозахисного механізму, даючи судам новітній правозастосовний інструментарій для забезпечення реалізації прямої дії норм Конституції в повсякденному правозастосуванні

Конституція як джерельна основа правозастосування

Конституція становить систему базових цінностей, покликаних обмежувати будь-які прояви свавілля публічної влади задля гарантій людських прав

Феномен Конституції

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ У СУДОВИХ РІШЕННЯХ

 ЮРИНКОМ ІНТЕР

Науково-практичне видання містить систематизований постатейний матеріал із практики Конституційного Суду України, судів загальної юрисдикції, а також Європейського Суду з прав людини щодо застосування норм Конституції України

До конституційних положень наводяться витяги з судових рішень (у широкому розумінні як саме рішень судів, їх постанов, ухвал тощо), що дозволяє побачити норми Основного Закону в їх судовій інтерпретації, тобто саму Конституцію в її дії, стабільності та динамізмі.

- наявність Конституції
- розходження між нормами Конституції та політико-правовою дійсністю
- виникнення у суб'єктів права неоднозначного розуміння конституційних норм
- прагнення забезпечити самій Конституції еволюційний шлях розвитку

**Обставини, що викликають
необхідність судового тлумачення**

**Постанова Пленуму ВСУ
№9 від 01.11.1996**

***«Про застосування Конституції України
при здійсненні правосуддя»***

**РОЗ'ЯСНЕННЯ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ
КОНСТИТУЦІЇ СУДАМ**

ст. 129 Конституції

**Суди зобов'язані вирішувати спори,
керуючись верховенством права**

ст. 6 КАС/ст.11 ГПК/ст. 10 ЦПК/ст.8 КПК

**Суд застосовує принцип верховенства
права з урахуванням судової практики
ЄСПЛ**

Верховенство права

ст. 8 ЦПК в редакції 2004 року:

3. У разі виникнення у суду **сумніву** під час розгляду справи щодо відповідності закону чи іншого правового акта Конституції, вирішення питання про конституційність якого належить до юрисдикції КСУ, суд звертається до ВСУ для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта.

Ст. 7 КАС / Ст. 10 ЦПК / Ст. 11 ГПК:

6. Якщо суд доходить **висновку**, що закон чи інший правовий акт суперечить Конституції, суд не застосовує такий закон чи інший правовий акт, а застосовує норми Конституції як норми прямої дії.

У такому випадку суд після ухвалення рішення у справі звертається до ВС для вирішення питання стосовно внесення до КСУ подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта, вирішення питання про конституційність якого належить до юрисдикції КСУ.

**(НЕ) КОНСТИТУЦІЙНІСТЬ:
сумнів VS висновок?!**

- Постанова від 19.05.2020 у справі № 420/7581/19 – П`ятий апеляційний адміністративний суд не застосував неконституційні положення в Законі «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи»
- Постанова від 22.12.2017 у справі № 201/15357/17 – Дніпропетровський апеляційний адміністративний суд вказав, що частини 2-3 статті 28 Закону України №1058 є неконституційними, оскільки не відповідають статті 46 Конституції, тому суд не застосував ці норми при вирішенні справи
- Постанова від 14.06.2019 у справі № 404/2725/18 – Третій апеляційний адміністративний суд не застосував постанову КМУ від 23.11.11 №1210 вказавши на неконституційність деяких її положень
- Постанова від 01.07.2019 у справі № 200/4213/19 – Перший апеляційний адміністративний суд не застосував при вирішенні справ постанову КМУ від 08.06.2016 року № 365 прямо вказавши на її неконституційність
- Ухвала від 30 вересня 2020 у справі № 640/20564/19 – Шостий апеляційний адміністративний суд не застосував статтю 87-1 Закону "Про державну службу» через її невідповідність Конституції України

Судова практика

Оскільки Конституція України, як зазначено в її ст. 8, має найвищу юридичну силу, а її норми є нормами прямої дії, суди при розгляді конкретних справ мають оцінювати зміст будь-якого закону чи іншого нормативно-правового акта з точки зору його відповідності Конституції і в усіх необхідних випадках застосовувати Конституцію як акт прямої дії. Судові рішення мають ґрунтуватись на Конституції, а також на чинному законодавстві, яке не суперечить їй

ПЛЕНУМ ВСУ №9 від 01.11.1996

Ст. 361 КАС / ст. 320 ГПК / ст. 423 ЦПК :

Підставами для перегляду судових рішень у зв'язку з виключними обставинами є:

1) встановлена Конституційним Судом України неконституційність (конституційність) закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого (не застосованого) судом при вирішенні справи, *якщо рішення суду ще не виконане*

**ПЕРЕГЛЯД ЗА ВИКЛЮЧНИМИ
ОБСТАВИНАМИ**

Гарантуючи таке право особи, законодавець мав на меті забезпечити поновлення порушеного права особи внаслідок допущення щодо неї конституційної несправедливості через застосування у її справі положень закону, які не відповідали Конституції України.

Отже, йдеться про надання заявнику права на застосування інституту повернення сторін до первісного юридичного стану після ухвалення рішення КСУ

restitutio in integrum

ч. 2 ст. 152 Конституції:

Закони, інші акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність, якщо інше не встановлено самим рішенням, але не раніше дня його ухвалення

ДІЯ В ЧАСІ: камінь спотикання

касаційний суд дійшов висновку, що суд апеляційної інстанції правильно застосував норми матеріального і процесуального права з огляду на чинність застосованих норм на момент ухвалення судового рішення. І, посилаючись на пункті 2 резолютивної частини рішення від 25.04.2019 року № 1-р(II)/2019, яким КСУ визнав неконституційним та таким, що втрачає чинність словосполучення «дійсної строкової», що міститься в положеннях частини третьої статті 59 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», саме з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення, тобто з 25 квітня 2019 року,

Верховний Суд визначив, що до правовідносин, які виникли до цієї дати, слід застосовувати редакцію статті, що була чинною до визнання її неконституційною

справа №826/14077/18

I. Ключові підстави для задоволення заяви про перегляд судового рішення за виключними обставинами

1) Вимога ч. 3 ст. 59 Закону № 796-XII щодо участі у ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та військових навчань лише під час проходження дійсної строкової служби втратила чинність з 25 квітня 2019 року, тому суд, з метою ефективного захисту прав, свобод, інтересів позивача вважає, що слід застосувати ч. 2 ст. 9 КАС України, і зобов'язати відповідача здійснити перерахунок пенсії по інвалідності, відповідно до ч. 3 ст. 59 Закону України "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи" (з п'ятикратного розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня відповідного року), саме з 25 квітня 2019 року.

Зважаючи на рішення Конституційного Суду України у справі № 3-14/2019 (402/19, 1737/19 (№1-р(II)/2019)), яким визнано таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), словосполучення "дійсної строкової", яке міститься у положеннях ч. 3 ст. 59 Закону України "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи" зі змінами, суд вважає, що позивач отримав право на перерахунок пенсії по інвалідності, обчисленої з п'ятикратного розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 01 січня відповідного року, з 25 квітня 2019 року.

справа № 823/1404/18

2) Разом з тим, колегія суддів наголошує, що станом на день звернення позивача до відповідача із заявою про перерахунок пенсії останній діяв у відповідності до вимог чинного законодавства, відповідно колегія суддів не вбачає в його діях протиправності.

Проте, оскільки станом на день перегляду постанови Київського апеляційного адміністративного суду від 08 серпня 2018 року за виключними обставинами виникли підстави для перерахунку пенсії позивача у відповідності до вимог ч. 3 ст. 59 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», колегія суддів доходить висновку, що з метою належного та повного захисту прав позивача слід зобов'язати ГУ ПФ України в Черкаській області здійснити з 25 квітня 2019 року перерахунок та виплату позивачу пенсії, обчисленої з п'ятикратного розміру мінімальної заробітної плати, встановленої ч. 3 ст. 59 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» на 1 січня відповідного року, саме з 25 квітня 2019 року.

На підставі наведеного вище, колегія суддів вважає, що заява про перегляд судового рішення за виключними обставинами підлягає частковому задоволенню, шляхом скасування постанови Київського апеляційного адміністративного суду від 08 серпня 2018 року та ухвалення нової постанови, про скасування рішення суду першої інстанції та часткове задоволення позовних вимог.

постанова Шостого апеляційного адміністративного суду від 18 червня 2019 року

справа № 823/1404/18

II. «Рішення суду не передбачає виконання» як підстава для відмови у задоволенні заяви про перегляд судового рішення за виключними обставинами

1) На час виникнення спірних правовідносин та на час розгляду справи судами положення зазначеної норми були чинними та підлягали застосуванню відповідачем. Рішення КСУ від 25 квітня 2019 у справі № 3-14/2019 на спірні правовідносини не може вплинути, оскільки правовідносини у цій справі виникли до ухвалення такого рішення.

2) Відповідно п.1 ч. 5 ст.361 Кодексу адміністративного судочинства України підставами для перегляду судових рішень у зв'язку з виключними обставинами є встановлена Конституційним Судом неконституційність (конституційність) закону, застосованого (не застосованого) судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконане.

З матеріалів справи слідує, що постановою від 14.01.2019 року позивачу відмовлено в задоволенні його позовних вимог, виконавчі листи по справі не видавались, отже, судові рішення не виконувались, відтак не виникло і обставин для перегляду судового рішення за виключними обставинами відповідно до п. 1 ч. 5 ст. 361 КАС України

ухвала Третього апеляційного адміністративного суду від 26 червня 2019 року

справа № 0440/5693/18

Справа № 808/1628/18:

20.02.2020 – ухвала про передачу на ВП

25.03.2020 – ухвала ВП

14.05.2020 – ухвала про передачу на ОП

Справа № 910/30/19

02.06.2020 - ухвала про передачу на ВП

24.06.2020 - ухвала ВП

Виключна проблема?

- рішення КСУ поширюється на правовідносини, які виникли після його ухвалення, а також на правовідносини, які виникли до його ухвалення, але продовжують існувати (тривають) після цього

Справа № № 4819/49/19
постанова ВП ВС від 18.11.2020

1. Інститут виключних обставин має сенс лише якщо дозволяє скасувати рішення суду та ухвалити нове з урахуванням цих обставин
2. Виключними є обставини, які фактично існували під час розгляду справи, але юридично були встановлені після набрання рішенням законної сили
3. Неконституційність закону є підставою для перегляду УСІХ судових рішень
4. Позивачі мають отримати захист з дня звернення до суду, а не з дня визнання закону неконституційним

КЛЮЧОВІ ТЕЗИ

Стаття 236 КАСУ	Стаття 251 ЦПК	Стаття 227 ГПК
<p>1. Суд зупиняє провадження у справі в разі:</p> <p>3) об'єктивної неможливості розгляду цієї справи до вирішення іншої справи, що розглядається в порядку конституційного провадження, адміністративного, цивільного, господарського чи кримінального судочинства, - до набрання законної сили судовим рішенням в іншій справі; суд не може посилатися на об'єктивну неможливість розгляду справи у випадку, коли зібрані докази дозволяють встановити та оцінити обставини (факти), які є предметом судового розгляду.</p>	<p>Суд зобов'язаний зупинити провадження у справі у разі:</p> <p>6) об'єктивної неможливості розгляду цієї справи до вирішення іншої справи, що розглядається в порядку конституційного провадження, адміністративного, цивільного, господарського чи кримінального судочинства, - до набрання законної сили судовим рішенням в іншій справі; суд не може посилатися на об'єктивну неможливість розгляду справи у випадку, коли зібрані докази дозволяють встановити та оцінити обставини (факти), які є предметом судового розгляду.</p>	<p>1. Суд зобов'язаний зупинити провадження у справі у випадках:</p> <p>5) об'єктивної неможливості розгляду цієї справи до вирішення іншої справи, що розглядається в порядку конституційного провадження, адміністративного, цивільного, господарського чи кримінального судочинства, - до набрання законної сили судовим рішенням в іншій справі; суд не може посилатися на об'єктивну неможливість розгляду справи у випадку, коли зібрані докази дозволяють встановити та оцінити обставини (факти), які є предметом судового розгляду.</p>

ЗУПИНЕННЯ ПРОВАДЖЕННЯ

Отже, обставини, покладені в основу обґрунтування позову, як видно з їх характеру, мають індивідуальний характер, стосуються дій і рішень ВРП, які позивач із посиланням на конкретні норми права розцінює неправильно витлумаченими й такими, що призвели до порушення його прав і свобод.

За таких обставин ВП ВС, дослідивши обставини справи, дійшла висновку, що в оскарженій ухвалі не мотивований зв'язок між очікуваними висновками рішення суду конституційної юрисдикції за наслідками розгляду згаданих вище конституційних подань та предметом спору; не конкретизовано, чому з огляду на характер заявлених вимог неможливо розглянути справу без попереднього розгляду справи в порядку конституційного судочинства; не зазначено, чому зібрані у справі докази не дозволяють встановити та оцінити обставини (факти), які є предметом судового розгляду.

13. ... до вирішення Конституційним Судом України у порядку конституційного провадження справи ... існує об'єктивна неможливість розгляду справи позивача (як і багатьох інших справ) у порядку адміністративного судочинства.

14. ВС не має повноважень визначати конституційність або неконституційність законів чи їх окремих приписів. Не створює такого права і положення ч. 3 ст. 6 КАСУ, відповідно до якої звернення до адміністративного суду для захисту прав і свобод людини та громадянина безпосередньо на підставі Конституції гарантується. Той факт, що позивач звернувся з позовом, який мотивує приписами Конституції, не дозволяє Верховному Суду оцінити відповідність Конституції змісту приписів Закону ... та їх застосування у ситуації позивача.

Позиції ВП ВС

Постанова у справі № 800/235/17 від 12.04.2018

17. На нашу думку, приписи ч. 4 ст. 7 КАСУ означають, що суд може ухвалити рішення у справі, застосувавши норми Конституції як норми прямої дії у ситуації, коли закон, на підставі якого прийняте оскаржене рішення, суперечить Конституції. Проте така можливість є у суду, який розглядає справу, до того, як до КСУ надійшло подання щодо конституційності відповідного закону чи його окремих приписів, які регулюють правовідносини за участю сторін справи.

18. Після того, як таке конституційне подання вже внесене до Конституційного Суду України, видається нелогічним продовження розгляду аналогічних справ судами та їх вирішення на підставі ч. 4 ст. 7 КАСУ з подальшим зверненням до ВС для вирішення питання стосовно внесення ним до КСУ тотожного чи аналогічного конституційного подання.

19. Якщо допустити, що за наявності вже внесеного конституційного подання щодо відповідності Конституції певних приписів закону суди розглядатимуть і вирішуватимуть справи, в яких би мали бути застосовані ці приписи, то ВС за кожним зверненням місцевого чи апеляційного суду повинен буде вирішувати питання про внесення до КСУ тотожних або близьких за змістом конституційних подань. А крім того, КСУ буде зобов'язаний щоразу об'єднувати в одне провадження тотожні чи близькі за змістом конституційні подання.

ОКРЕМА ДУМКА

Постанова у справі № 800/235/17 від 12.04.2018

Ухвала КАС ВС від 17.01.2019 року у справі №П/9901/801/18:

При цьому колегія суддів зважає на те, що саме лише звернення до Конституційного Суду України з конституційним поданням не свідчить про те, що конституційне провадження у справі буде відкрито. Позивачі надали лише докази подання до суду зазначеного конституційного подання.

За таких обставин підстави для зупинення провадження у справі відсутні, а тому клопотання про зупинення провадження задоволенню не підлягають.

Постанова КАС ВС від 30.10.2018 року у справі № 826/24860/15:

Здійснивши порівняльний аналіз предмету вищезгаданого конституційного подання (з врахуванням предмету спору у справі 826/9693/13-а) з предметом спору у даній справі, колегія суддів не вбачає взаємопов'язаності між ними, оскільки хоча спірні правовідносини і виникають на підставі положень Закону № 4452-VI, проте за своєю правовою природою є різними, як за предметом так і за суб'єктним складом цих правовідносин.

Тому, оскільки предмет спору у цій справі та предмет вищезгаданого конституційного подання не є взаємопов'язаним, належні правові підстави для зупинення провадження у цій справі у зв'язку з розглядом зазначеного конституційного подання у суду першої інстанції були відсутні.

ДО УВАГИ

Дякую за увагу!